

DANTĖS JAUNYSTĖS METŲ KŪRINYS

DANTĖ ALIGJERIS (DANTE ALIGHIERI, 1265–1321) apibūdinamas kaip vienintelis, didysis, italų viduramžių pabaigos poetas, be kurio tos epochos italų literatūra būtų likusi gana nereikšminga, kaip pirmasis renesanso pranašas. Dantės *Naujas gyvenimas* (*La Vita Nuova*, 1291–1292) – pirmoji Vakarų Europos literatūros istorijoje nacionaline kalba parašyta išpažintis, autobiografinio pobūdžio apysaka, psichologinio romano pirmtakė. Ši knyga ir moralinis filosofinis traktatas „Puota“ (*Il Convivio*, 1307–1308) įtvirtino italų literatūrinės kalbos užuomazgas. Lotyniškai parašytame veikale *Apie liaudies kalbą* (*De vulgari eloquentia*, 1305) Dantė gynė italų kalbos teises, analizavo poetikos ir eilėdaros problemas, – taip duodamas pradžių romanų filologijai. Pagaliau – poema „Komedija“ (*Comedia*). (Šį pavadinimą Dantė suprato viduramžiškai: tai bet koks kūrinys su bloga, liūdna pradžia, bet laiminga pabaiga, nebūtinai turintis juokinti skaitytoją.) Poema pelnė autoriui pasaulinį garsą. „Komedijos“ skaitytojai ir tyrinėtojai, susižavėję jos didybe ir poetiniu tobulumu, jau XVI amžiuje vadino ją „dieviškąja“ (*divina*). Dantė Aligjeris – pirmasis iš trijų didžiųjų florentiečių (kartu su Džovaniu Bokaču (Giovanni Boccaccio), Frančesku Petrarka (Francesco Petrarca)), visiems laikams įtvirtinusių literatūrinę Florencijos šlovę.

Dantė Aligjeris gimė Florencijos miestelėnų, turėjusių bajorų titulą, šeimoje. Jo proprosenelis Kačiagvida (Cacciaguida) 1147 metais patraukė į kryžiaus žygį kartu su imperatoriaus Konrado III kariuomene ir šio valdovo buvo paaukštintas į bajorus. Poetas Kačiagvidą mini XV „Rojaus“ giesmėje: kartu su kitais Kristaus kariais – Karoliu Didžiuoju, Rolandu – jis džiaugiasi amžinuoju gyvenimu. Dantės tėvas priklausė vienam iš „vyresniųjų“ cechų – vaistininkų ir gydytojų, kuris taip pat jungė ir knygų pirklius bei dailininkus. 1283 metais sulaukęs pilnametystės, į šį cechą įstojo ir Dantė. Būsimasis poetas baigė viduramžių mokyklą, išmoko prancūzų ir provansalų kalbas, studijavo antikos poetus, ypač Vergilijų, kurį laikė savo mokytoju, gerai susipažino su to meto italų literatūra.

Dantė, kaip ir jo tėvas, aktyviai dalyvavo politikoje. XIII amžiuje Florencijoje tarpusavyje varžėsi dvi partijos – gibelinų, kurią sudarė daugiausia bajorai, siekė suvienyti Italiją germanų imperatoriaus valdžia, ir gvelfų, kuriai priklausė pirkliai, amatininkai, Italijos suvienytoju laikę Romos popiežių. 1293 metais gvelfai galutinai laimi prieš gibelinus, tačiau patys suskyla į Baltuosius ir Juoduosius. Baltieji gvelfai perima gibelinų ideologiją. Juodieji laikosi senųjų savo partijos tikslų. Jų tarpusavio priešiškas buvo ne mažesnis kaip gvelfų ir gibelinų. Visateisiu cecho nariu tapęs Dantė su ginklu rankoje kaunasi prieš gibelinus, o paskutiniajame XIII amžiaus dešimtmetyje posėdžiauja miesto taryboje, atlieka diplomatinis pavedimus. 1300 metais išrenkamas vienu iš šešių Florenciją valdžiusių priorų. Gvelfams suskilus, Dantė remia Baltuosius. Jie trumpam paima valdžią, tačiau 1301 metais popiežiaus Bonifaco pakviestas prancūzų princas Karolis Valua (Charles Valois) užima miestą ir surengia susidorojimą su Baltaisiais gvelfais. Dantė, kuris tuo metu buvo išvykęs, į Florenciją nebegrįžo: jo turtas buvo konfiskuotas, jis pats nuteistas sudeginti. Iki pat mirties poetas gyveno tremtyje, negalėdamas grįžti į gimtinę. Dantė klajojo po Italiją, ilgesnį ar trumpesnį laiką apsistodamas savo gerbėjų aristokratų pilyse. Paskutinius gyvenimo metus praleido Ravenoje pas kunigaikštį Gvidą da Polentą (Guido da Polenta), didelį poezijos mėgėją, Dantės apdainuotos Frančeskos da Rimini (Francesca da Rimini) giminaitį.

Dantė anksti susidomėjo poezija bei pats pradėjo rašyti. Iki 1290 metų beveik visi jo eilėraščiai – apie meilę. Turėdamas 18 metų, jis išgyveno didelę dvasinę krizę – meilę Beatričiai Portinari, kuri ištekėjo už bajoro Simonės de Bardžio (Simone de Bardi). Beatričė mirė 1290 metais, maždaug 24-erių. Šios nelaimingos meilės istorija ir yra *Naujo gyvenimo* siužetas.

Dantės jaunystės lyrikai įtaką darė Provanso trubadūrai ir jų pasekėjai italai. Dar XII amžiuje kai

kurie provansalų trubadūrai įsikūrė Italijoje, čia plito jų eilės. Imta juos mėgdžioti ir provansalų, ir italų kalbomis. Sicilijos karalius Frydrichas II (1194–1250), pats kūręs eiles, savo dvare subūrė poetus, rašiusius itališkai, nes provansalų kalba čia nebuvo populiarė. Taip atsirado Sicilijos poetinė mokykla, kurios atstovai sekė trubadūrais, vartodami jų tradicinius įvaizdžius ir siužetines schemas. Svarbiausia tema – pakylėta kurtuazinė meilė, riterio tarnavimas damai, jos garbinimas. Riterio meilės objektas – graži, bet šalta, žiauri dama (*madonna*), kuriai riteris tarnauja lyg vasalas savo senjorui, klusniai vykdo jos valią, damai įsakius, yra pasirengęs net mirti. Riteris patiria dideles dvasines kančias, bet priima jas, mato jose savo laimę. Kitaip riteris nebūtų vertas damos meilės. Kančia – tobulėjimo kelias. Trubadūrų poezijos dėka Sicilijoje susiformavo italų poezijos stilius – „saldusis stilius“ (*dolce stil*).

XIII amžiaus viduryje Sicilijos mokyklos lyrika tampa žinoma Toskanos miestuose ir Bolonijoje. Pastarojoje „saldusis stilius“, veikiamas filosofinės poezijos, pakinta: moterų paveikslai ima reikšti abstrakčias idėjas, meilė dar labiau sudvasinama, poeto mylimoji, „madona“, tampa tiesos ir gėrio simboliu. Eilėraščių forma ir įvaizdžiai darosi sudėtingi, rafinuoti, kalba išgryninama. Bolonijoje atsiradusi poetinė mokykla pavadinama „naujuoju saldžiuoju stiliumi“ (*dolce stil nuovo*), kurio pradininkas – Gvidas Gvinicelis (Gvido Guinizelli, 1240–1276). Dantė jį laikė savo mokytoju. „Naujajį saldujį stilų“ parėmė florentietis, Dantės draugas Gvidas Kavalkantis (Guido Cavalcanti, 1259–1300). Jo poezija abstrakti ir filosofiška. Ne be prancūzų alegorinio didaktinio kūrinio *Rožės romanas* (*Le Roman de la Rose*) įtakos Gvidas Kavalkantis ima naudoti sudėtingus simbolius, alegorijas, psichologinių nuotaikų personifikacijas. Dantės *Naujas gyvenimas*, kuris išaugo iš „naujojo saldžiojo stiliaus“, laikytinas jo viršūne, aukščiausiu momentu, po kurio tegali arba grįžti atgal, arba pasukti kitu, dar nepramintu taku. *Dieviškojoje komedijoje* Dantė kaip tik ir pasirinks šį antrąjį kelią.

Naujas gyvenimas parašytas netrukus po Beatričės mirties – 1291 metų gale ar 1292 metų pradžioje. Knygą sudaro 30 eilėraščių (sonatų, baladžių, kanconų) bei intarpai, kurių tikslas – ne tik sujungti viską į vieną visumą, bet paaiškinti, papildyti eiliuotus tekstus. Į šią knygą Dantė sudėjo ne visus 1283–1291 metais parašytus eilėraščius. Prozinis komentaras, sukurtas *Naujo gyvenimo* rašymo metu, leidžia manyti, kad atrinktų eilėraščių interpretacija gali skirtis nuo pirminės (poeto jiems suteiktos) prasmės. Tai rodo, kad *Naujas gyvenimas* – ne dokumentinė biografija, o meno kūrinys, parašytas pagal tam tikrus estetikos dėsnius. Dantės knygos forma, kai proza kaitaliojama su poezija, nebuvo nauja viduramžių literatūroje. Ji aptinkama trubadūrų eilėraščių rinkiniuose: pirmiausia proza trumpai išdėstoma trubadūro biografija (*vida*), paaiškinamos eilėraščių sukūrimo aplinkybės (*razos*), tik tada pateikiama pati poezija. Panaši XIII amžiaus pabaigos bizantinio ciklo riterių romano *Okasenas ir Nikoletė* (*Aucassin et Nicolette*) forma (*chantefable*): proza – eilės, proza – eilės ir t. t.

Naujo gyvenimo struktūra trinarė. Poetas vaizduoja tris savo meilės etapus, todėl knygoje sąlygiškai galime išskirti tris dalis (pats Dantė taip neskirsto). Pirmoje dalyje (1–16 skyriai) vyrauja matoma, išorinė meilės pusė. Poetas tris kartus susitinka su Beatriče (pirmus du susitikimus skiria 9 metų tarpas); Beatričės pasisveikinimas, atsisakymas sveikintis, „damos-širmos“ atsiradimas, Beatričės išvaizdos, kūno grožio aprašymas. Čia dar jaučiama trubadūrų ir jų sekėjų italų įtaka: Beatričė labai primena išdidžias, šaltas, negailestingas riterių garbintas damas; norėdamas nuslėpti tikruosius jausmus, poetas, pagal trubadūrų tradiciją, ima apdainuoti kitą moterį, „damą-širmą“; Beatričė patiki, pasmerkia poetą, nustoja sveikintis. Tačiau skirtingai nuo Provanso dainių, kurių poezijoje trubadūras yra vienas su savo kančia, Dantė nuolat apsuptas draugų, įsimylėjusių kaip ir jis, kurie vienaip ar kitaip reaguoja į poeto jausmus (šaiposi, perspėja, užjaučia). Šiuose skyriuose matyti Gvido Kavalkančio poezijos poveikis, ypač – 15 ir 16 skyrių sonetuose. Čia Beatričė pasitraukia į antrą planą, poetas prisimena tik jos žiaurumą; kaip ir jo draugas, Dantė teigia tą pačią mintį – meilė yra griaunanti, mirtį nešanti jėga. Sieloje vykstančią dramą poetas perteikia įtaigiomis hiperbolėmis: nublyškęs veidas, alpulis, šiurpus drebėjimas, mirštančiojo žvilgsnis, apie jo mirtį šaukiantis akmuo.

Tolimesni 17–27 skyriai atskleidžia Dantės sieloje įvykusį lūžį. Pereinama prie Beatričės moralinio ir dvasinio grožio vaizdavimo bei susitelkiama ties naujais vidiniais poeto pojūčiais. Kaip Gvido Gvinicelio lyrikoje, Beatričė virsta moterimi angelu, ji žemiška būtybė ir kartu – dangaus kūrinys. Visiems, kas su ja bendrauja, Beatričė neša džiaugsmą, gerumą. Keičiasi jos pačios įvaizdis: nebe

išdidi žiauruolė, o trapi, kukli, pablyškusi, kilni, liūdnai besišypsanti, nuleidusi akis, mandagiai atsakanti į pasveikinimus. Žmonės ją taip ir vadina – Palaimintąja (t. y. Beatričė). Dantės tikslas dabar ir yra atskleisti šį dvasinį grožį. Jis nustoja skųstis dėl meilės be atsako, savo kančią suvokia kaip laimę. Antroji dalis baigiama mirties tema (kuri ryškėjo jau ir pirmojoje): miršta Beatričės tėvas, kurį ji labai mylėjo, o Dantė susapnuoja viziją, kurioje mato mirusią Beatričę.

Trečioji dalis (28–42 skyriai) – viso kūrinio kulminacija. Tai Beatričės mirtis ir jos beatifikacija. Apie tai kalbančių eilėraščių ištakos – viduramžiškas raudos žanras. Dantės, kaip savo epochos žmogaus, santykis su mirtimi dvejoja. Mirtis – didžiausias žmogaus priešas, visada nelaiku nutraukiantis jo gyvenimą žemėje. Beatričės mirtis sukrečia, ją aprauda visi: ir Dantė, ir miesto žmonės, ir visata. Antra vertus, mirtis atveria duris į amžinąjį gyvenimą, kurio trokšta kiekvienas mirtingasis. Beatričės siela paimama į dangų, ir poeto meilė jai susilieja su meile Dievui ir Mergelei Marijai. Meilė ir mirtis susitaiko, prarandamas jų subjektyvus pojūtis. Įterptas „guodžiančios damos“ (kartais dar vadinamos „lango dama“) epizodas iš pirmo žvilgsnio tarsi griaua trečiosios dalies vientisumą, pristabdo joje įkūnytą poeto sielos polėkį. Tačiau šis epizodas sustiprina realistinę kūrinio tonaciją, jo psichologinę įtaigą. Damos užuojauta sukelia ne tokį pakilų, žemiškesnį jausmą. Liūdna, mąsli, viltį palaikanti meilė be vasališko tarnavimo damai. Vis dėlto naujasis ryšys nesuteikia Dantei ramybės nei lauktosios santarvės su pasauliu. Ši meilė – silpnybė, nuklydimas į šalį. Poeto išsivadavimas slypi Beatričėje, nes ji veda į Dievą ir dangaus palaimą. Dantei paaiškėja, jog viskas laikina, nepastovu, netikra šiam pasauly, o tikrasis gėris – už pasaulio ribų. Laimė – tikėjime ir Dievuje. Didysis Dantės (bei kiekvieno žmogaus) tikslas – per kasdienes ieškojimus, nusivylimus, nuopuolius ir pakilimus eiti tos laimės link. Šiuo keliu kiekvienas eina savaip, todėl trečiojoje dalyje Dantės mokytojų ar įtakų ieškojimas nebetenka prasmės. Paskutinioji *Naujo gyvenimo* vizija poetui atveria *Dieviškosios komedijos* sumanymą: pasakyti apie moterį tai, kas dar nebuvo ištarta, ir taip, kaip dar niekas nekalbėjo. (XX amžiuje šią idėją originaliai įkūnijo Oskaras Milašius, pasaulėjauta, dvasine sandara, meilės suvokimu daug kuo artimas Dantei.)

Naujame gyvenime tiesa neatskiriama nuo poetinės išmonės. Vaizduodamas meilės ir mirties susidūrimą bei jų poveikį žmogaus sielai, Dantė iškelia jų žmogišką bei filosofinę vertę. Knygoje ryški individualaus ir bendro priešprieša. Poetas siekia išreikšti save, savo individualybę, kartu – gyventi darnoje su žmonėmis ir pasauliu. Sudievindamas Beatričę, Dantė objektyvizuoja meilės jausmą bei akcentuoja dvasines žmogaus galias. Prozinuose intarpuose išorinių įvykių labai nedaug, jie neryškūs, fragmentiški. Dantei svarbu parodyti atskiro žmogaus gyvenimo išskirtinumą, nepaprastumą, todėl jis atrenka tik tuos epizodus, kurie jam reikalingi. Prislopinus išorinį pasaulį su jo šurmuliais, atsiveria turtingas, gilus, sudėtingas vidinis pasaulis. Skaitytoją įtikina ne išorinių aplinkybių, bet sielos vaizdas. Šioje knygoje realybė yra psichologinė. Gili kūrinio prasmė užkoduota jo pavadinime. *Naujas gyvenimas* traktuotinas labai įvairiai, tuo labiau kad knygos paantraštė skelbia: „Incipit vita nova.“ Greičiausias palyginimas: gyvenimas iki susitikimo su Beatričė arba „senasis“, ir perversmas, įvykęs po susitikimo, naujas, kitoks, nepaprastas gyvenimas. Lotynų kalbos žodis „novus“ bei jo itališki atitikmenys „nuovo, novello“ turi jaunystės, šviežumo prasmę; priešingybė būtų branda. *Naujas gyvenimas* – meilės nušviestas gyvenimo pavasaris. Be šios realistinės galimos ir kitokios interpretacijos: literatūrinė – aprašytas, stilizuotas, meno kūrinio paverstas gyvenimas; teologinė – dvasinis atgimimas tikėjime ir Kristuje. *Naujame gyvenime* gausu alegorijų ir simbolių, būdingų viduramžių literatūrai. Meilės ir Mirties alegorijos išnyra poeto vizijose, kurios šią knygą suartina su viduramžių regėjimų žanru. „Guodžianti dama“ gali būti suprantama kaip Filosofijos alegorija. Dantė, ieškodamas paguodos po Beatričės mirties, pasineria į gamtos mokslų ir filosofijos studijas. Filosofija jį atveda prie Teologijos (jos alegorija – Beatričė), kuri padeda pažinti aukščiausiąjį gėrį. Krinta į akis ir skaičių simbolika. „9“ – labai reikšmingas Dantės gyvenime, lydi reikšmingiausius įvykius: devynerių metų amžiaus pirmą kartą išvysta Beatričę, praėjus devyneriems – antrą, devintą valandą.

Mirė Beatričė 1290 metų birželio 8 dieną. Dantė su naiviu džiaugsmu konstatuoja, kad tai įvyko devintą mėnesio dieną pagal arabų kalendorių, devintą mėnesį – pagal sirų kalendorių, devintą amžiaus metų dešimtmetį – pagal krikščionišką kalendorių. Pagal viduramžių mistikos logiką, devyni,

kuriuose slypi skaičius „3“, yra Šventosios Trejybės simbolis. Kompoziciniu atžvilgiu *Naują gyvenimą* galime suskirstyti į tris dalis, kaip ir dažną Dantės aiškinamą sonetą. Skaičiaus „3“ mistika išlieka ir svarbiausiame Dantės kūrinyje *Dieviškoji komedija*: vaizduojami trys pomirtiniai pasauliai, kūrinys sudarytas iš trijų kantikų, kurių kiekviena turi po 33 giesmes, parašytas trieiliais posmais – tercynomis.

Dantė, tremtyje parašęs *Dieviškąją komediją*, tremtyje ir mirė. Prasidėjo kitas, „naujas gyvenimas“ – poeto ir jo nemirtingų kūrinių.

Dante Alighieri, *Naujas gyvenimas*, vertė Sigitas Geda ir Inga Tuliševskaitė, Vilnius: Vyturys, 1998, p. 5–16.